

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

Jale İnan
(1914-2001)
Yazan ve Çizen:
Bilgin Ersözlü

Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'dayız. O zamanki adıyla Jale Ogan ve bir arkadaşı, 1883'te Osman Hamdi Bey'in öncülüğünde kurulmuş olan İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenen tarihî eserleri görmeye gitmiş. Bir müze görevlisi de onlara eşlik ediyor.

Vitrinde gördüğünüz bu vazo Orta Anadolu'da küçük bir kasabanın yakınlarında keşfedilen bir höyükten çıkarılmış çocuklar. En az 2500 yaşında olduğu tahmin ediliyor.

Üzerine işlenmiş resimleri görüyor musun Elif? Bir kutlama töreni mi tasvir edilmiş ne?

Aa!
Evet Jale.

Ne? En az 2500 yaşında mı? Yüzeyi o yüzden böyle çatlak çatlak demek ki. Hürmetler sevgili yaşlı vazo.

Ha ha ha!
Çok komiksin Simitçiğim...

Çocukların kendi aralarındaki diyalogunu işiten müze görevlisi konuşmaya katılır.

Evet çocuklar.

O dönemde yapılan bir evlilik töreni ve kutlamalar gördüğünüz gibi vazunun üzerine resmedilmiş.

Hadi bir de vitrinin öbür tarafına geçip vazunun arkasına bakalım.

Hah! Birbirine bakarak gülümseyen bu iki kişi de gelin ve damat olmalı.

Mutlulukları yüzlerinden okunuyor. Resimleri yapan sanatçının hakkını da vermeli. Gözlemlerini ne güzel yansıtmış. Törenin ayrıntılarına dair 2500 yıl sonrasına bilgi ulaştırmayı başarmış olması da cabası.

Jale Elif'le ona bakadursun ben de unutmadan Peynir'e sorayım. Höyük neydi Peynirciğim?

Tarih boyunca çeşitli nedenlerle yok olan yerleşim birimlerinin yıkıntıları zamanla toprakla örtülüp tepe biçimini alabiliyor. İşte öyle tepelere höyük deniyor Simitçiğim.

O zaman "yeni" evli çiftimize biz de mutluluklar diliyoruz. Kusurumuza bakmasınlar, elimiz böyle boş gelmiş bulunduk düğünlerine ama geç haberimiz oldu!

Ha ha ha!

Ziyaretçiler müzenin bir başka bölümüne doğru ilerler...

Çünkü böyle heykellerin çoğunun yapıldığı taş ve mermer gibi sert ve dayanıklı malzemeler bile zamanla yıpranır...

Müzemizin bu bölümü de Roma döneminden kalma, genellikle Ege ve Akdeniz bölgelerimizde bulunmuş olan bazı tarihî eserlere ayrılmış durumda çocuklar.

Önce parmaklar ve burun gibi ince ve mukavemeti zayıf bölümler kırılmaya başlar. Takip eden yüzlerce, hatta binlerce yıl içinde eller ayaklar, kollar bacaklar...

İçlerinde iyi durumda olanlar da var ama bu heykellerin bazıları kırık dökük vaziyette. Neden böyle acaba?

Derken eserin bütünlüğü tamamen bozulabilir ve deminki örnekteki gibi bazen günümüze yalnızca bir gövde kaldığı olur. Deprem ve savaş gibi felaketler de tarihî eserlerin gördüğü hasarı artırabilir.

Güzel soru. Ben de gezdiğim birkaç müzede kiminin kolu, kiminin bacağı eksik pek çok heykel görmüştüm. Neden öyleler?

Bekleyelim bu soruya müze görevlisi yanıt versin.

Şimdi anlaşıldı. Tarihî eser olmak da zor iş.

Ha ha ha! Doğru. Yüzyıllar boyunca başlarına neler geliyor kim bilir.

Yıllar geçer. Jale Ogan, 1930'lu yıllarda İstanbul Arkeoloji Müzeleri Genel Müdürlüğüne atanan babasının da etkisiyle arkeolog olmaya karar verir. Ancak o dönemde henüz Türkiye'de arkeoloji eğitimi veren bir okul yoktur. Almanya'da bir okula burs başvurusunda bulunur.

Bir ay kadar sonra postacı Jale'nin beklediği mektubu getirir.

Başvurumun üzerinden üç ay geçti, hâlâ yanıt yok. Kabul etmediler herhâlde. Öte yandan bir meslek sahibi olup ülkeme fayda sağlamak istiyorum. İstanbul Üniversitesinde tıp eğitimi almak da bir seçenek...

Anlaşılan bütün hayatını etkileyecek bir karar aşamasında Jale Abla.

Dur bakalım, postacı bir mektup getirmiş galiba.

Yaşasın! Başvurum kabul edilmiş. Başarırsam Türkiye'nin ilk kadın arkeoloğu olabilirim!

Haydi şimdiden hayırlı olsun bakalım. Başarılar Jale Abla.

Yolun açık olsun.

Böylece Jale Ogan, Almanya'nın Berlin ve Münih kentlerinde uzun yıllar geçireceği üniversite eğitimine başlamış olur.

Madem yıllarca burada yaşayacağım, öncelikle bu ülkenin dilini bir an önce ana dilim gibi konuşabilecek seviyeye gelmeliyim.

Doğru. Bu hem derslerini güzel güzel takip edebilmesi hem de orada sosyal bir yaşam kurabilmesi için gerekli.

Literatüre hâkim olabilmek için Latince ve Eski Yunanca gibi dilleri de öğrenmiş.

Eğitiminin son birkaç yılı, gitgide ağırlaşan ders yükü ve çektiği sıla özleminin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı tehlikelerle de baş etmesi gereken zorlu bir dönem olur.

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAA!

Eyvah! Sirenler çalıyor. Bombardıman! Kaçalım!

Sakin olun. Sirenler tehlikeyi önceden haber verir. Sığınaklara gitmek için birkaç dakikamız var.

Biz de birer kask takalım da sarsıntı yüzünden başımıza bir şeyler düşerse kendimizi koruyabilelim.

İyi fikir Simitçiğim.

Jale Ogan, sığınağa her gidişinde yanına oradaki zamanını değerlendirebileceği kitaplar ve malzemeler alır.

Size imreniyorum Bayan Ogan. Soğukkanlılığınızı nasıl koruyor, sığınakta bile çalışmaya nasıl devam edebiliyorsunuz böyle?

Çünkü paniğe kapılıp çığlıklar atmanın bombaların yönünü değiştirmeyeceğini biliyorum. Üstelik burada güvendeziz ve bombardıman sona erene kadar bir hayli vaktimiz var. Neden çalışmaya devam etmeyelim ki?

Şey... Bu arada farkında mısın Peynirciğim?

Neyin farkında mıyım Simitçiğim?

Bitirme tezini de başarıyla veren Jale Ogan sonunda diplomasına kavuşur. Sekiz yılı bulan yoğun bir eğitimin ardından artık arkeoloji bilimi hakkında öğrendikleri, edindiği donanımlar, okuyup yazabildiği yabancı diller ve kazandığı deneyimlerle birlikte ülkesine dönme zamanı gelmiştir. Tarih boyunca pek çok farklı uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Türkiye, topraklarının altında saklı duran sayısız tarihî eserin gün ışığına çıkarılmasını beklemektedir.

1943 yılında Türkiye'ye döndüğünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan Eskiçağ Tarihi Kürsüsünde çalışmaya başlar. Takip eden yıl ileride Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun kurucuları arasında yer alacak genç bir mühendis olan Mustafa İnan'la hayatları birleşir.

İki sayfayı bitirdik ama hâlâ öykünün sonuna gelmiş değiliz.

Aa! Çünkü uzamış, dört sayfa olmuş öykümüz. Yaşasın!

Kısa süre sonra İstanbul Üniversitesinde kurulan Klasik Arkeoloji Kürsüsüne geçer.

Sonunda Eski Yunan ve Roma uygarlıklarının yurdumuzda bıraktığı izleri araştırabileceğimiz bir kürsümüz oldu. Çok mutluyum.

KLASİK ARKEOLOJİ KÜRSÜSÜ

Bu kürsü dedikleri ne peki Peynirciğim?

Kürsüler, fakültelerdeki araştırma ve öğretim birimleridir Simitçiğim. Ana bilim dalı da deniyor günümüzde.

Ancak yeni kurulan bu kürsünün olanakları çok kısıtlıdır. Asistan Jale İnan, kürsüyü işler hâle getirmek üzere kolları sıvar.

Ne öğrencilerimize okutacak ders kitaplarımız ne de bir fotoğraf ve diapositif arşivimiz mevcut. Bunlar olmadan bu kürsünün başarılı olması mümkün değil. Yapacak çok işimiz var, çok!

Hımm!

Hımm!

Jale İnan harıl harıl çalışır. Kullanacakları kitapların ve makalelerin çevirilerini yapar, zengin bir diapositif ve fotoğraf arşivi oluşturur, arkeolojik kazı yapılacak bölgelerin belirlenmesinde rol alır...

Eh, eğitim altyapımızı bir hayli topladık sayılır. Kazı için de Side ve Perge uygun görünüyor.

Diapositif dedikleri kan grubu gibi bir şey mi? Ne ilgisi var arkeolojiye?

Ha ha ha! Projeksiyon makinesine takılıp kocaman bir perdeye yansıtılan küçücük, saydam fotoğraf filmleri vardır ya Simitçiğim onlara diapositif deniyor işte.

Side de Perge de isabetli seçimlerdir. Arkeolojik kazıların başlatılmasıyla birlikte, topraktan adeta tarih fıskırmaya başlar.

Mevcut müze binasında adım atacak yer kalmadı. Bu yeni çıkardıklarımızı ne yapalım?

Kalıcı bir çözüm bulana kadar şimdilik şu duvar kenarına dikkatlice dizin. Tüm buluntuları önce bir kayıt altına alalım.

Zamanla burası da yetersiz kalacak biliyorum ama en azından bir süre idare eder.

Böyle müzelere sığdırılmayacak kadar çok sayıda tarihî eser çıktığına göre kazı yaptıkları alanlar da çok büyük olmalı.

Jale İnan çareyi Antalya Müzesinin genişletilmesinde, Side'deki bir antik hamamın da onarılıp müze binası olarak hizmete sokulmasında bulur.

Evet söz konusu olan yerler, zamanında binlerce insanın yaşadığı kocaman kentler. Düşünsene, kazıların başladığı 1947 yılından bugüne dek Side Antik Kenti'nin hâlâ yalnızca beşte biri yeryüzüne çıkarılabildiği.

Yıl 1980, Perge Antik Kenti, Antalya. Kazıların başlamasının üzerinden otuz yıldan fazla zaman geçmiş. Arkeoloji profesörü Jale İnan hâlâ işbaşında.

Jale İnan ve ekibinin çıkardığı buluntu arkeoloji dünyasında Yorgun Herkül olarak bilinen bir heykeldir. Ne var ki topraktan çıkardıkları heykelin üst yarısı eksiktir.

Bu ses?
Tamam, daha fazla vurma evladım.

Nerede duysam tanırım, mermer sesi bu.
Büyükçe bir parça olmalı. Birkaçınız daha buraya gelsin çocuklar. Toprağı dikkatlice temizleyip buluntuları yavaşça çıkarıyoruz.

Çevreyi iyice kazdınız mı?
Üst bölümün yakınlarda olmadığından eminsiniz, öyle mi çocuklar?

Maalesef hocam.

Tık tık tık...

Çok heyecanlı.
Ne buldular dersin?

Bir heykel daha galiba.

Bu heykel nasıl ikiye ayrılmış acaba böyle?

Belki bir depremde ikiye ayrılmış, kırılan parçalar birbirinden uzak noktalarda toprağa gömülmüştür.

1983 yılında emekli olan Jale İnan, emekli olduktan yıllar sonra, 1990 yılında bir başka yarım Yorgun Herkül heykelinin ABD'nin Boston kentinde bir müzede sergilenmekte olduğu haberini alır.

Jale İnan heykelin Türkiye'de korunan alt bölümünün kalıbını çıkartıp bu bölümü orijinalinin tıpatıp aynısı olacak şekilde alçıdan döktürür. Bu kopya Boston'a götürülerek heykelin orada sergilenen üst kısmıyla birleştirildiğinde her iki parçanın birbirine bir yapboz bulmacanın parçaları gibi uyduğu tanıklar önünde gösterilir.

Efendim, neden anlamazlıktan geliyorsunuz?
Üst kısmını müzenizde sergilediğiniz heykelin alt kısmını Side'de kendi ellerimle topraktan çıkardım diyorum size... Evet, ben Profesör Jale İnan...
Nasıl? Kanıt mı istiyorsunuz?

Aa! Nasıl gitmiş Boston'a acaba?

Tarihî eser kaçakçılarının işi olsa gerek.

Bravo Jale İnan'a! Bir dedektif gibi çalışmış.

Belli ki ben ve ekibim alt kısmını gün ışığına çıkarmadan evvel heykelin üst kısmı tarihî eser kaçakçıları tarafından bulunup ülkemizden kaçırılmış. Yorgun Herkül'ün üst bölümünün Türkiye'ye iade edilmesini talep ediyorum.

Evet Simitçiğim. Kültür Tarihi Dedektifi Jale İnan!

Jale İnan, gün ışığına çıkarılıp korunmasını sağladığı antik kentler ve arkeolojik buluntularla bir yandan insanlığın kültürel tarihine ışık tutarken diğer yandan turizm faaliyetlerinin artmasına yol açarak ülke ekonomisinin gelişmesine de katkıda bulundu.

Mesleğe başladığı dönemde karşılaştığı güçlüklerden yılmayan Jale İnan, ömrünün sonuna dek Türkiye'de arkeolojinin gelişip kurumsallaşması ve bu bilime duyulan ilginin yaygınlaşması için çalıştı. O ve onun izinden yürüyen bilim insanları sayesinde artık ülkemizin dört bir yanındaki kentler, höyükler, mezarlıklar ve mağaralarda her yıl yüzlerce arkeolojik kazı ve bilimsel araştırma yapılıyor. Üstelik bu çalışmaların yüzde 80'i yerli kazı başkanlıklarınca yürütülüyor.

Yıllar süren görüşmelerin sonunda parçaları birbirine kavuşturulan Yorgun Herkül heykeliyse 2011 yılından beri Antalya Müzesinde sergileniyor.

O zaman bize de arkeolojiye ve ülkemize yaptığı tüm katkılar için Jale İnan'a teşekkür etmek...

...ve gezdiğimiz kadar çok arkeoloji müzesi gezmek düşer.

